

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาของประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้านเศรษฐกิจรายได้ของคนไทยมีอัตราที่สูงขึ้น ในปี พ.ศ.2545 รายได้ครัวเรือนของไทยอยู่ที่ 13,508 บาทต่อเดือน ขณะที่ในปี พ.ศ. 2547 รายได้ครัวเรือนของไทยเพิ่มขึ้นเป็น 14,963 บาทต่อเดือน ซึ่งถือว่าเป็นตัวเลขที่ดี แต่เมื่อพิจารณาในมิติอื่นๆ อาทิตัวเลขหนี้สินครัวเรือนมีจำนวนที่เพิ่มสูงขึ้นเช่นกัน ในปี พ.ศ.2539 ครัวเรือนไทยที่มีหนี้สินคิดเป็นครึ่งหนึ่งของประเทศ ในปี พ.ศ.2547 สัดส่วนเพิ่มขึ้นเป็นสองในสามของประเทศ ด้านปริมาณหนี้สินก็มีตัวเลขที่สูงขึ้น คือในปี พ.ศ.2543 หนี้สินครัวเรือนเฉลี่ย อยู่ที่ 68,000 บาทต่อครัวเรือน และในปี 2547 ตัวเลขนี้เพิ่มขึ้นเป็น 104,571 บาทต่อครัวเรือน จะเห็นได้ว่าตัวเลขของหนี้สินครัวเรือนมีอัตราเพิ่มขึ้นสูงกว่ารายได้ครัวเรือนเสียอีก ด้านการกระจายรายได้ ร้อยละ 20 ของประชากรที่มีรายได้สูงสุดของประเทศมีส่วนแบ่งรายได้คิดเป็นร้อยละ 55.2 ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ หรือมากกว่าครึ่งหนึ่งของรายได้ของประเทศ ในขณะที่ประชากรที่มีรายได้น้อยที่สุดร้อยละ 20 มีส่วนแบ่งรายได้เพียงร้อยละ 4.3 ของทั้งประเทศเท่านั้น (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550: 9) ในขณะที่ธนาคารโลกได้ทำการวิจัยดัชนีช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนได้ผลดังนี้

ตารางที่ 1.2 สัดส่วน (%) ของรายได้ของประเทศที่ตกอยู่ในมือของคนสองกลุ่ม

ประเทศ	กลุ่มรายได้ต่ำสุด 10%ของประชากร	กลุ่มรายได้สูงสุด 10%ของประชากร
ไทย	2.5	33.8
เคนยา	2.5	33.9
โมซัมบิก	2.5	31.7
เซเนกัล	2.6	33.5
กินี	2.6	32.0
ยูกันดา	2.3	34.9
ฟิลิปปินส์	2.2	36.3

แหล่งที่มา: ธนาคารโลก, 2005 อ้างถึงใน ไสว บุญมา, 2549: 119)

ตัวเลขดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้และความไม่เป็นธรรมในสังคม แม้ว่าประเทศไทยจะมีตัวเลขทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวในระดับสูงอย่างต่อเนื่องก็ตาม แต่ผลประโยชน์ที่ได้รับกลับตกอยู่กับกลุ่มคนเพียงจำนวนน้อยเท่านั้น ตัวเลขของช่องว่างทางรายได้นี้จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศในอนาคต จากตัวอย่างของประเทศต่างๆตัวเลขของช่องว่างทางรายได้ระหว่างคนรวยกับคนจนนี้จะ เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในประเทศ และทำให้การพัฒนาประเทศหยุดชะงักลง (ไสว บุญมา, 2549: 119-120)

ปัจจุบันปัญหาด้านสังคมได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากปรากฏการณ์ทางสังคมในเรื่องของค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนไทย ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างไร้พรมแดน มีการรับสื่อจากต่างประเทศเข้ามามากมายทำให้เกิดปรากฏการณ์การเลื่อนไหลของวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบคุณค่า ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของคนไทยให้เปลี่ยนไปจากเดิม คนไทยมีค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น สังคมไทยปัจจุบันยกย่องคนรวย โดยไม่สนใจว่าความรวยนั้นได้มาจากไหน ด้วยวิธีการใด คนไทยขาดจิตสำนึกสาธารณะ คิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม หรือประโยชน์ของประเทศชาติ จนทำให้ขาดความร่วมมือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ น้ำใจ

ไมตรีที่มีให้แก่กัน การให้คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นคนลดลง(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: ๗) นอกจากนี้ปัญหาความรุนแรง อาชญากรรม และการกระทำผิดกฎหมายที่มีอยู่มากในสังคมไทย ในปี พ.ศ.2548 ตัวเลขคดีประทุษร้ายเฉลี่ยทั่วประเทศมีเฉลี่ย 16 คดีต่อประชากรหนึ่งแสนคน เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรทั้งประเทศ สามารถคิดเป็นตัวเลขประมาณ 10,000 คดีทีเดียว ทั้งนี้เฉพาะคดีประทุษร้ายที่ได้รับแจ้งเท่านั้น ขณะที่ตัวเลขคดีที่เกี่ยวกับยาเสพติดในปี พ.ศ.2548 เฉลี่ยทั่วประเทศมี 170 คดีต่อประชากรหนึ่งแสนคน หรือเปรียบเทียบกับประชากรทั้งประเทศแล้วประมาณ 106,080 คดี ตัวเลขเหล่านี้บ่งชี้ถึงภาวะความปลอดภัยต่อชีวิต ทรัพย์สิน และสวัสดิภาพของประชากรในประเทศที่อยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วงยิ่ง (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550: 12)

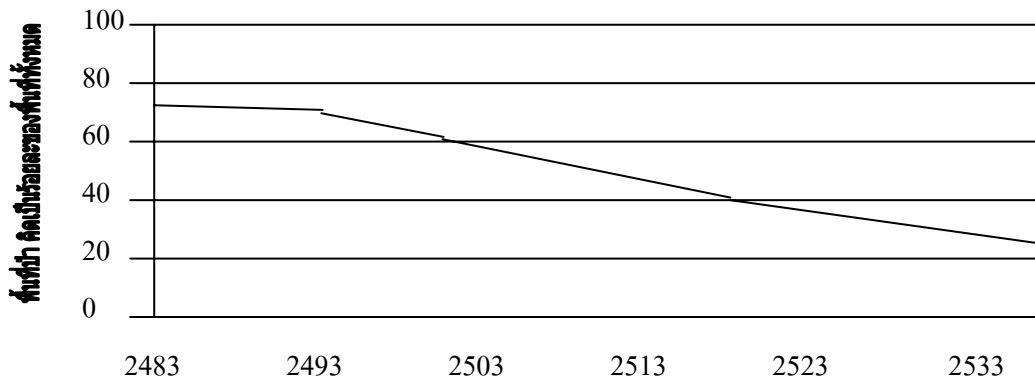
ปัญหาอีกประการที่ส่งผลกับการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมากก็คือปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันซึ่งเป็นปัญหาที่บ่อนทำลายประเทศมิให้สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มประสิทธิภาพอย่างที่ควรเป็น จากการจัดอันดับดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์ปัญหาคอร์รัปชันของประเทศต่างๆ ทั่วโลกโดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อต่อต้านปัญหาคอร์รัปชันโดยมีเครือข่ายใน 120 ประเทศทั่วโลก พบว่าประเทศไทยได้คะแนนเพียง 3.5 ซึ่งลดลงจากเดิม และเป็นตัวเลขที่ไม่สู้ดีนัก

ตารางที่ 1.3 ครรชนีชีวีตภาพลักษณ์คอร์รัปชัน ประจำปี พ.ศ. 2552

อันดับในเอเชีย	อันดับจากประเทศทั้งหมด	ประเทศ	ดัชนี
1	3	สิงคโปร์	9.2
2	12	ฮ่องกง	8.2
3	17	ญี่ปุ่น	7.7
4	37	ไต้หวัน	5.6
5	39	เกาหลีใต้	5.5
6	43	มาเก๊า	5.3
7	49	ภูฏาน	5.0
8	56	มาเลเซีย	4.5
9	79	จีน	3.6
10	84	ไทย	3.4
		อินเดีย	3.4
11	97	ศรีลังกา	3.1

แหล่งที่มา: องค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย, 2553

ประเทศไทยเคยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดประเทศหนึ่งในโลกแต่ในช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาทรัพยากรได้ถูกใช้ไปเป็นจำนวนมาก จากทรัพยากรที่เคยอุดมสมบูรณ์ไปสู่การมีทรัพยากรที่จำกัดเพียงชั่วอายุคนรุ่นเดียว พื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงอย่างรวดเร็วในระหว่างปี พ.ศ. 2490 ถึง พ.ศ. 2543 พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศลดลงถึง 2 ใน 3 ของพื้นที่ป่าทั้งหมด (ดูรายละเอียดจากภาพที่ 1.1)

ภาพที่ 1.1 สัดส่วนพื้นที่ป่าต่อพื้นที่ดินทั้งหมด ปี 2478-2538

แหล่งที่มา: กรมป่าไม้ อ้างถึงใน สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

สาเหตุของการลดลงอย่างรวดเร็วของทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมาทำให้มีการใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างมหาศาล ประกอบกับความล้มเหลวในการกำหนดมาตรการขึ้นมาใช้ในการควบคุมการใช้ทรัพยากร ทำให้มีการใช้ทรัพยากรไปอย่างไม่เหมาะสม อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวมของประเทศ ปัญหา น้ำเสียที่คุณภาพน้ำของแม่น้ำสายหลัก 48 แห่ง ที่มีคุณภาพเสื่อมโทรมลง รวมทั้งทะเลในอ่าวไทย ตอนใน ปัญหามลพิษ เช่น กลิ่นเหม็น ฟุ้งละออง ควั่น เป็นต้น ของเสียและขยะมูลฝอยซึ่งไม่สามารถจัดการได้ทันกับปริมาณที่เพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ.2546 ของเสียอันตรายมีปริมาณ 1.8 ล้านตัน แต่สามารถจัดการของเสียอันตรายภาคอุตสาหกรรมได้เพียงร้อยละ 44 เท่านั้น (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550)

ปัญหาดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านการทุจริตคอร์รัปชัน และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นผลพวงของการพัฒนาประเทศที่ขาดสมดุล กว่าสี่ทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขาดความเหมาะสมกับบริบทของประเทศ ซึ่งแต่เดิมเป็นประเทศเกษตรกรรม ขาดการคำนึงถึงความพร้อมของคนและระบบ การหวังพึ่งพิงความรู้ เทคโนโลยี และเงินทุนจากต่างประเทศ ทำให้ประเทศขาดเสถียรภาพต้องอยู่ในภาวะพึ่งพิงต่างชาติ โดยมีได้มีการเตรียมสร้างพื้นฐานภายในประเทศให้มั่นคงและเข้มแข็งเสียก่อน ทำให้ไม่สามารถรับมือกับการผันแปรจากปัจจัยภายนอกได้ ดังเช่นวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 ที่ผ่านมา การเน้นการพัฒนาแต่ด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ตามแนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยมหรือเศรษฐกิจทุนนิยมที่มุ่งพัฒนาเพื่อสร้าง

ความมั่งคั่งให้กับประเทศ โดยใช้การเติบโตของรายได้ต่อหัวเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาประเทศ ทำให้เกิดการขาดสมดุลของการพัฒนา สังคมอ่อนแอถูกรอบงำทางวัฒนธรรมจนสังคมไทยทุกวันนี้กลายเป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยม จนนำไปสู่การทุจริตคอร์รัปชันและการกระทำผิดกฎหมายในรูปแบบต่างๆ การขาดจิตสำนึกสาธารณะ และขาดการยึดมั่นในคุณธรรมความดีงาม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ขาดความพอประมาณ ขาดสมดุลในการใช้ที่เหมาะสมจนทรัพยากรธรรมชาติที่เคยมีอยู่อย่างสมบูรณ์เหลืออยู่อย่างน้อยนิดและจำกัด ตลอดจนการทำลายสิ่งแวดล้อมและมลภาวะต่างๆ ที่ขาดมาตรการที่ดีพอในการควบคุมจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , 2549: ช-ฉ)

จากปัญหาทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมดเกิดจากวิธีการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาที่ไม่สมดุล ทำให้ประเทศชาติขาดดุลยภาพของมิติต่างๆ เช่น มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม มิติทางวัฒนธรรม มิติทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น หรือแม้แต่การพัฒนาภายในมิตินั้นๆเองก็ตาม ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามที่สำคัญขึ้นว่า *เราจะมีวิธีการในการแก้ไขปัญหาของประเทศชาติที่เป็นอยู่ได้อย่างไร*

คำตอบนั้นจึงต้องย้อนกลับไปมองสาเหตุของปัญหาทั้งหมด นั่นคือ *การขาดสมดุลของการพัฒนา* ดังนั้นการจะพัฒนาประเทศให้มั่นคงและยั่งยืนนั้นจึงต้องพัฒนาชาติให้เกิดความสมดุลและมีพื้นฐานที่มั่นคงเข้มแข็ง หลายทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยเติบโตภายใต้การพัฒนาระแสหลักที่เน้นมิติทางเศรษฐกิจ การจะเปลี่ยนแปลงการพัฒนาเราจึงต้องมองหาทางเลือกการพัฒนาที่จะสามารถสร้างความสมดุลให้กลับคืนมาได้ *หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง* จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมยิ่งในการพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้เพราะหัวใจของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือความสมดุล แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคนขององค์การสหประชาชาติ ดังที่นายโคฟี อานัน เลขาธิการ องค์การสหประชาชาติ ได้กล่าวสดุดีไว้เมื่อครั้งมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัล ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ มีความหมายอย่างยิ่งต่อชุมชนทุกหนแห่งในยุคโลกาภิวัตน์ที่การเปลี่ยนแปลงต่างๆเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ปรัชญาดังกล่าวซึ่งเน้นแนวทาง “การเดินสายกลาง” มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคนของสหประชาชาติที่เน้นการให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและการใช้กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน พระราชปณิธานในการพัฒนาประเทศของพระองค์ และพระราชดำริที่แสดงถึงวิสัยทัศน์อันชาญฉลาด ได้สร้างแรงบันดาลใจให้แก่พสกนิกรของพระองค์และประชาชนทั่วทุกแห่ง

(สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550: xvi)

ในระดับชาติ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้น้อมนำกรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (ปี พ.ศ.2550-2554) ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนน้ำหนักการให้ความสำคัญกับนโยบายเศรษฐกิจของประเทศไปเพื่อการพัฒนาทางสังคมของประเทศ ในร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 สามารถสรุปแนวทางในการพัฒนาประเทศได้ว่า

นำเอาความรู้ คุณธรรม และความเพียรมาใช้ และตั้งอยู่บนหลักของความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี เพื่อที่จะต้องสนองอย่างทันทั่วทั้งกับกระแสโลกาภิวัตน์ และนำไปสู่สังคมแห่งความสุขที่ยั่งยืน”

(สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550: 70)

เมื่อพิจารณาบทสรุปแนวทางการพัฒนาประเทศของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 จะมีลักษณะตรงกับกรอบแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นคือการที่ประเทศชาติและสังคมภายในมีความสงบสุขยั่งยืน มีเป้าหมายในระยะสั้นที่การสามารถรับมือและตอบสนองกับโลกในปัจจุบัน ในยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีแนวทางปฏิบัติอยู่บนหลัก 3 ประการ คือ ความพอประมาณ การมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และประกอบด้วยเงื่อนไขของความรู้ คุณธรรม และความเพียร

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะที่เป็นทางเลือกของการพัฒนาว่าจะสามารถช่วยสร้างความสมดุลของการพัฒนาได้หรือไม่ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นฐานจิตใจและคุณธรรม โดยมีความเชื่อว่าการพัฒนาพื้นฐานจิตใจของคนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาในทุกๆด้าน ที่ไม่อาจละเลยหรือแยก

นอกจากนี้ได้ ดังนั้นในการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องพัฒนาพื้นฐานจิตใจของคนให้มีจิตสำนึกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปพร้อมๆกับการพัฒนาในด้านอื่นๆ ดังในรายงานการพัฒนาคอนของประเทศไทย ปี 2550 ที่ได้เสนอข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงข้อหนึ่งถึงการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียงให้กับคนในสังคม ซึ่งจำเป็นจะต้องปรับเปลี่ยนค่านิยม และความคิดของคนเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคนและการพัฒนาประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสำเร็จในระยะยาวของการพัฒนาตามหลักแนวคิดนี้จึงอยู่ที่การปลูกฝังให้แนวคิดนี้ซึมลึกเข้าไปจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในการพัฒนาประเทศ และวัฒนธรรมของประเทศได้มากน้อยเพียงใด (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550: 76-83) ผู้ศึกษาจึงมุ่งให้ความสำคัญกับมิติด้านจิตใจของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะที่เห็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาในระยะยาวตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาที่จะช่วยสร้างคุณภาพของประเทศ โดยมีคนเป็นหัวใจของการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นพื้นฐานให้คนแสดงพฤติกรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และนำไปสู่การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด

การวิจัยเรื่องจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียงมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในประเทศ ณ ขณะนี้
- 2) วิเคราะห์สถานการณ์ขององค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบัน ว่ามีจุดแข็ง จุดอ่อนอย่างไร
- 3) เสนอแนะวิธีการสร้างจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ทราบสภาพองค์ความรู้ของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในประเทศ ณ ขณะนี้
- 2) ได้ทราบจุดแข็ง จุดอ่อน ขององค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ ณ ขณะนี้ ว่าสามารถนำมาสังเคราะห์คุณลักษณะของจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่
- 3) ได้ข้อเสนอแนะวิธีการสร้างจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของประเทศ

1.4 ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

- 1) คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ยึดความหมายตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้นำเสนอเผยแพร่ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542
- 2) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้วิธีการศึกษาเอกสารเป็นหลักเพียงวิธีการเดียว

